

Böcklin.

I.

Az ember mindig azon sajátságokat keres környezetében, melyek hangulatait ébren tartják és élénkítik. A mint a külvilág nyilvánulásaiban, úgy keresi az ember embertársaiban is azt a valamit, a mi lelkében visszhangozva gazdagítsa érzelmeit, emelje és tisztítsa felfogását; keresi mindenütt az *értéket*, melyhez saját lelke tartalmának értékét viszonyithassa. Eszmekörünk különbözősége az a fal, mely egymástól elválaszt s ezen belül alkotja meg mindenki *saját világát*. A távlat mindenütt változó.

Nem ugyanazokat a kegyeket, nem azokat a fákat, embe-
reket látja egyik, mint a másik. Hajlamaink, tehetségeink, ér-
zeink népesítik be ez önalkotta világot, mely azok mennyisége
és milyensége szerint csakugyan lehet egy egész világ, vagy
csupán egy kis térség, mit gyarlóságunk határol.

Minden érzelem, legyen az jó, nemes vagy közönséges,
érintsen közvetlenül vagy közvetve, mindenünkben tetszést,
közönyt, vagy visszatetszést szül.

E három tényező szerint alakul lelkünkben az az állapot,
melyet *hangulatnak* nevezünk, mely az *életre* viszonyítva annak
tartalma, melyben van, vagy nincs érték. Mi ketten egy óriási
távolságot zárunk be, melyben mások mozognak, kiknek érzés-
világát nem ismerjük. Nem is törődve tehát velük, mi csak hala-
dunk tova s míg te gondolataidba merülve én előttem teljesen
elzárt világban lélekzel, jársz addig más határok között én is
csak azt teszem. De tán lesz egy pillanat, mikor álmadozásunk-
ból felébredve visszafojtjuk léleketünket s elfeledkezve önma-
gunkról a zizegő fákra bámulunk, gyönyörrel hallgatjuk a csa-
logány panaszait és felsóhajtunk. Mosolygunk, vagy könny gyül
a szemünkbe, e pillanatban szinte mindegy, csak hangulataink

tartalma különböző, de mindketten *észrevettük és megértettük* a fák lombjainak zugását s a csalogany búsongását. Ha most mindketten megfestenők e hangulatot s műveinket egy harmadik nézné, ez már viszonyítana s mindkettőnk művében az értéket keresné. Ha most észrevennők, hogy e harmadik ugyanazt a hangulatot érzi mint mi, azaz, ha a mi vonalaink, sziveink aránya ugyanazt a tartalmat éreztetné vele, mint a mit mi közvetlenül nyertünk, vajjon nyugodtak lehetnénk-e műveink értékét illetőleg?

E kérdésre Böcklin felel, műveivel.

A renaissance művészeinek értékével tisztában vagyunk. Tudjuk, hogy micsoda forrongó eszmék közepette született újra a művészet, nem is győzzük eléggé bámulni diadalait. De ez a mult! Ezek az emberek hatalmas egyéniségek voltak, mondják némelyek, s a mai művész, hogy ha a kor olyan volna, ő is ép oly nagy lenne.

Ha valaha lehetett szó forrongó eszmékről, ma vannak. Hát várjuk egyre a nagy rázkódást, melynek mozgatói bizonyára más emberek lesznek, mint Celliniék.

Csakhogy ma más a korhangulat, mások az emberek, apró, kicsinyes dolgok emésztk föl nagy szenvedélyeit, melyek újra csak mások.

Nem hogy egy közös cél felé törhetnénk, de azt az alapot se tudjuk felépíteni, melyről nézve a világot, legalább nagy vonásokban egységes világnézetünk lehetne. Látóköruink alig terjed túl a földszín perspektívájánál, emeletekből nézve ki ködös világot látunk, a mi szemünket sérti s zavart gondolatokat kelt. Észrevesszük a legapróbb részleteket magunk körül, de csak addig terjednek vágyaink is; tehetségeinket a technika nehézségei emésztk föl s alig van időnk arra, hogy a nyert eszközökkel magasabb légkörbe szálljunk. Csak egy néhány vesz annyi fáradságot, hogy felvergődjék a hegy tetejére, csupán a kilátás miatt! De minek is? Elmege oda más ember, csinál fényképfelvételt, az is elég lesz megnézni, az is ér annyit s legalább nem fárasztottuk magunkat. A szocial kérdések foglalkoztatják az embereket, de még csak ott vagyunk: kenyeret a népnek! Hát mikor kell majd neki szellemi élvezetet nyújtani, olyat, a mi után szomjazzék, a mi lelkével összeforrjon?

Csak előre, csak előre s taszítjuk egymást, ha meg valamelyikünk fáradtan dől ki, senkise megy oda, hogy fölsegitse. Csak előre, előre s mig így rohanunk, nem ügyelünk madárdanára, nem vesszük észre a természet gyönyörűséges helyeit s szinte hogy nem káromoljuk a napot, mely meleg sugaraival még fáraszt, még nehezíti az előre haladást. Az a kis csapat, a világ minden részében, mely csak lassú lépésben megy, mely ha szép vidékre ér, megáll és megbámulja azt, melynek nélkülözhetetlen a napsugár, a fakadó virág, a szerelem, a köny, el van foglalva önmagával s mindent csak magáért tesz. Alig akad egy-kettő közöttük, ki megállítson egy tovarohanó embert s megmagyarázza neki, hogy hiszen lassan haladva tovább ér, többet lát, gondolkozni tud és élvez. Hogy magával vigye és segítse őt a hegycsúcsra menni, honnan a legszebb a kilátás? Az igen sok ma önfeláldozásnak. Ha pedig véletlenül akad egy olyan, ki előnkbe jó s hív, hogy magával vigyen minket a szebb kilátás felé, megmosolyogjuk és nem hiszünk szeretetében. Hogyan? Gondoljuk, hát ennek lenne ideje velünk bajlódni? Ő vár, mi tovább megyünk. Egyszer aztán nagy későre eszünkbe jut, mi is lett vele?

Ő pedig egyedül haladt előre, akadályozták és kővel dobálták útközben, ő felsóhajtott, végig simította homlokát és tovább ment, a magaslat felé. Kitartásával egy kissé felhívta figyelmünket. Elfeledkezünk minden egyébbről s követjük őt. Ő meg szeliden mosolyog ránk, karját karunkba ölti és vezet — birodalmába. Ez a Böcklin útja volt.

Böcklin a mai kor gyermeke s minden ízében german. Phantasiája a mondák s népmesék világában fejlődött s határozott egyéniséggé vált, mielőtt a görög-római világgal megismerkedett volna. Míg mi el voltunk foglalva a kicsinységekkel, míg hozsannát vagy „feszítsd meg“-et kiáltottunk egy-egy kiemelkedő egyéniségnek, addig Böcklin csak haladt a maga útján. Ha megállt egy párszor, hogy saját küzdelmeinek eredményét megmutassa, csak gúnyt és kicsinylést hallott. Most meg így szólunk:

Ime egy ember, ki szerette a magányt s a természetet s ki lelkebe új magányt és új természetet teremtett! Mert az ő világa új, embereivel és hegyeivel, azok mosolyával és keservével, ezek

virágaival és fáival, ezt még nem láttuk. Vagy tán nem is, hisz még fülünkbe csengenek a dajka meséi a sárkányról, mely őrizi a szépséges királykisasszonyt, még emlékszünk a régi, régi világ szörnyalakjaira, faunjaira, kentaurjaira és syrénjeire. Igen ám, de az a kifejezés és vonatkoztatás, melyekben Böcklin őket előnkbe rajzolta, ismeretlen. Alig látjuk egy pár képét s tudjuk, hogy egy gazdag phantasiájú egyénnel van dolgunk, ki hogy velünk megismertesse az ő birodalmát, lefestetett egyes díszleteiből egyes részleteket. Böcklin szereti a természetet, rajong érte, lelkében dal fakad magasztalására, de ime e dal vásznon, színekben jelenik meg előttünk. De az embert is szereti Böcklin. Ha tájképet fest, fest oda embert is, aki fölött uralkodjék a vidék hangulata.

Lám, nem az embert teszi úrrá, de érezteti azt az összekötő kapcsolatot, mi embert és természetet — lélekben egybefűz. Művészi érzékével mindig megtalálja az összekapcsoló vonalakat, harmoniába hozza az emberi szív s a természet szívének hullámzásait. A poezis nemes zománczával vonja be hangulatait s úgy rajzolja meg őket a vásznon is. Lyrai festő ő, ki csak szívével lévén elfoglalva: onnan is veszi témáit. Érzékeny kedélye örökös hullámzásban van s mind az, mit e hullámzásból vászonra tesz, megfest, változatos és érdekes. Nem áll előnkbe hideg fönsséggel, az antik művészet e gyakori vonását szive sugaraival vonja be s ezért van az, hogy ecsetje alatt nem csak szép testek, de életet sugárzó, melegséget árasztó lények születnek. Naturalismussal kezdte működését, de felülemelkedett a szolgai utánzásra s további célját nem a természet hű utánzásában, hanem eszményítésében látta.

Nem festett soha modell után, de megőrizte lelkében azt az összhatást, melyet rá a természet szépséges helyei tettek, aztán visszavonulva magányos otthonába, ecset után nyult, hogy ez összhatásból varácsoljon elé egy képet. Hangulatának tárgya új s új az a mód is, melylyel azt kifejezi. Minden műve nemcsak a színek bámulatos harmoniája, harmoniája az érzelmeknek is és úgy, hogy tartalom és forma a legszebb művészi egységbe olvad. Nem tévesztette szem elől, hogy a festészet a színek *poézise*. A természet tanulmányozásában Leonardo tanítványa marad mind-

végig s az ő segélyével jut ama magaslatra, hol a művész tyпуст alkothat. A mélabús cзыprusok, a szép tarka virágok, rétek, tengerhullámok, nőalakok folyton ismétlődő típusaival találkozunk műveiben, melyek mindannyian jó ismerőseinkké válnak. A fényelosztás legnagyobb modern mestere. Ugyan ő maga 1894. júliusában így nyilatkozott dr. Reuternek: „Mennyire sóvárogtam egész életemben a nap után, képeimben fogva akartam tartani, de nem sikerült.“ Hiszen kinek is fog az teljesen sikerülni? Nem nagy eredmény-e az, ha a kutatók közt ő tud legtöbb eredményt felmutatni? A festőnek költőnek is kell lennie; csalódásba ejt és megveszteget a remek technika s mint jó verselőre mondják az aesthetikusok, hogy poéta, úgy mondják a kitűnő festőre is, hogy művész.

Böcklin művész volt. Nincs a modern művészek között egyetlen, ki képes volna az emberi test minden elgondolható mozgását oly szabatosan megfesteni, mint Böcklin. Ideal alakjai élnek és lelkesek, legyenek azok a természet — és tegyük hozzá Böcklinnél, a naiv természet mesés alakjai, mint a kentaurok, faunok, szirének stb. . . Művei szemléletekor érezzük, hogy az embert s a természetet titkos, benső erők kötik össze.

Oly messzire nem megy, mint Klinger, ki egyik legfőbb művében: „Krisztus az Olympon“ két ellentétes világnézetet akar egyesíteni, nem oly durva, majdnem brutalis modorú, mint egy Stuck, a Goethe *élet öröme* nyilatkozik a Böcklin műveiben s ennek kifejezése érzékiségbe nem csap át. Klinger és Stuck lehetnek nagyok, de csak a maguk körében, a tömegnek érthetetlenek. Böcklin tudja, hogy a karakteristikum nem karikatura s ezért az arcz megfestésében Lenbach fölött áll, ki pedig egyike a legnagyobb modern arczképfestőknek. Az igazi művésznek a vonalak, ezek által a formák, színek rythmusa a vérében kell, hogy legyen, mint a poetának a kedély, eszme gazdagság és rím. A modern művészek legnagyobb hibája a kapkodás. Nem tudják becsülni Lionardo tanait, melyek a művészet terén örök érvényűek maradnak. A modern művészek legnagyobb része alig tud egy vonalat húzni modell nélkül, a rengeteg „studium“ közepette merev, szögletes, modoros lesz. Leonardo megkivánta tanítványaitól, hogy emlékezetből az emberi s állati testek legnehezebb

mozdulatait rajzolni tudják, a modern művész előkeres valamely jó mintát; kényelmesebb. A mi a művészi eszmét illeti, igen gyakran alaphangulat a „csendélet“, a minek mostani német művészek között sok barátja van. Egyik tanulmányfejeket fest örökösen, mert véletlenül egy ily kísérletét tapssal fogadták. Ha akad egy Max, ki a női fejek karakteristikumát sok kedves képben megörökíti, hagyján, de mit akar az az egész sereg fiatal művész, ki egyebet se csinál? Kevés lesz belőlük egy Lenbach. A Libermann hivei meg festenek tájképeket, jobban pocsétákat, a miket a címük után tájképeknek kell neveznünk. Milyen eredetiséggel dicsekedhetik Toma is, már nem is vitatják, nagysága kimondott dolog. (Mert a mit most Németországban Thode Henrik heidelbergi professor mond, az mind igaz.) Az persze mind megbocsátható, ha néha a jó Cranachék szabatosabban rajzoltak, mint Toma meg annyi más. Természetesen Tomának is megvan mind Libermannnak s a többinek a maga előnye, csak ha phantasmákat űznek, akkor vesztik el a talajt lábaik alól. Böcklint Klinger értette meg legjobban, de maga Klinger a koloritban messze Böcklin mögött marad. Klinger is szababon tud alkotni, de ő meg elfelejti, hogy az antik művészet s a természet tanulmányozása össze nem egyeztethető, legalább az általa megkísérlett irányban, nem. Böcklin marad egyedül, kiben minden művészi erő egyenlő mértékben jut diadalra. A napfény hatását kutatva messze jut, tájképeinek gyönyörűséges részletei a természetnek részletei, de melyek a természetet a maga egységében és föntségében mutatják be. Előtte a természet nyilatkozik, kitarja szépségeit, elmondja neki azokat a régi, régi meséket, regéket, mikben ott van még az a tiszta, hamisítatlan naivitás, mely egyedüli örök kútforrása minden művészetnek.

* * *

A görög művészet legszabatosabb meghatározását Winckelmann adta e szavakban: A görög művészet: nemes egyszerűség és csendes nagyság. Winckelmann megmutatta, hogy hol kell keresni a német művészeteknek azt a forrást, melyből táplálkozva újjá születhetnek. Raphael Mengs és társai meghallgatták Winckelmannnt.

Winckelmann azonban dánországi utazásai alatt egy pár eredeti mű kivételével csak néhány gyöngé másolatot, gipsz öntvényt látott s a Parthenon kincseiről tán csak nem is hallott. Annál nagyobb az érdeme. Művészi érzéke fölfedezte már e halvány másolatokban is a nagyszerűt s nemcsak, de megérezte, hogy e romokon kell felépülnie az új művészetnek. Goethét is ez öntudatlan valami, e Winckelmanni sejtelem vonzotta az antik világhoz s csakugyan, ott a Winckelmann útmutatása után Rafael Meugssel, Genellivel, Feuerbachhal, Prellerrel, Lessinggel, Pilotyval, Defreggerrel újjá születik a művészet, mint itt Goethevel a poezis. Hogy Corneliussal mily magaslatra emelkedik ez irány, míg tanítványával Kaulbachal mennyire pózolóvá válik, vagy hogy Makart mennyire eldobja buzgolkodásában a sulykot, mikor V-ik Károly Antwerpenbe való bevonulása című képében a menet élére mezetlen nőket fest, elfeledkezve arról, hogy hiszen éjszaka ezek a gyöngéd teremtések így megfázhatnak, hogy ez egyenesen lehetetlenség, mindez más kérdéshez tartozik.

Böcklin ez időbe eső első képeit, melyekben ő már nyilatkozik, a szó szoros értelmében lesajnálták. A kritikusok neki rontottak, a közönség pedig mégis csak figyel az útmutatókra. Az igaz, hogy később maguk a kritikusok éppen a közönség észrevételei után indultak.

Böcklinben megsejtették a rendkívülít, de csak azért, mert egész lényében valami titokszerűséget láttak. E rendkívüliséget pedig — szellemtelenségnek magyarázták a jó kritikusok. Böcklin pedig csak festett tovább. Themája ugyanaz maradt, csak kifejezés módja erősbült, tökéletesedett. Kezdték vele foglalkozni. Mestere után tudakozódtak, de csak annyit tudtak meg, hogy Calamenál tanult. Calame pedig nem éppen a legkiválóbb tájkép festő volt, de mindenesetre egyik úttörője a modern naturalismusnak. Erre Böcklinre is ráfogták, hogy naturalista. Igen, mint éppen előbb említém, eleinte Böcklinen is megérezett a naturalista de most lesz világos, hogy ez távo!ról sem volt naturalismus. Böcklin a fényelosztás problémájával küzdött, első képei erre vonatkozó kísérletek.

Később aztán észrevették, hogy Böcklin a Preller'ek irányában halad. Ezzel megvolt az alap, mely után tovább kutatva

észrevették stílusát, melyre már egyszer ki is mondták, hogy csak modorosság. Mind jobban és jobban kezdtek érdeklődni iránta. De hiába figyeltek minden lépésére, hiába közeledtek hozzá, ő illő távolban tartotta magát. Nem törődött semmivel; el volt ő foglalva önmagával. Nyugtalan, lázas természet volt, nem tudott sokáig egy helyt élni. Mindig utazott, keresett valamit, míg aztán Rómába érve (1850) érezte, hogy e talaj után sóvárgott, hogy ezt a napfényes eget, ezt az élénkzöld természetet kereste, így ezzel az antik nagyságról mesélő romokkal, e tengerrel, e tiszta levegővel. De egyelőre nem dolgozik semmit, csak bolyong e vidékeken, figyel, tanul. Az anyagiakkal való küzdelem munkára intette. E korbeli képein már határozottan érzik hajlama a színpompához. De míg ez hatalommá fejlődik nála, küzd a technikával, kutatásai közepette új és új formák merülnek föl előtte. Aztán Párisba megy, ott meglátja Couture egyik képét, melynek ragyogó kolorizmusa nagy befolyást gyakorol rá. Egyéniségére pedig nagy hatással volt nősülése; egy római nőt vett el. Majd Weimarba megy, hol a Goethe szelleme uralkodik, itt megismerkedik Genellivel, Begassal, Prellerrel. Itt ébred föl benne a teljes művészi öntudat, s mintegy előre sejteti az elbeszélő festő-költőt. Rómába többször ellátogat, míg végül ott is telepedik le; nem tudott e föld szelleme nélkül élni. Fiesoleban, 1901. január 16-án halt meg.

Ifj. Glatz Károly.

(Folytatása következik.)
